

Warszawa, 26-02-2025 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur

KMP.571.19.2024.ML

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji
Zakładu Karnego w Koronowie**

I. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

1. Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: OPCAT)¹.

2. OPCAT ustanowił system regularnych wizyt prewencyjnych w miejscach pozbawienia wolności. Wizyty te są przeprowadzane przez niezależne organy: Podkomitet ONZ ds. Prewencji Tortur (SPT)² i krajowe mechanizmy prewencji. W Polsce funkcję krajowego mechanizmu prewencji wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą funkcjonującego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)³.

3. KMPT ma dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa-strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

² Subcommittee on Prevention of Torture and other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT), <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/spt>.

³ Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2024 r. poz. 1264).

organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem⁴. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiegokolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej”⁵.

4. Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie wizytacji członkowie KMPT mają dostęp do wszystkich pomieszczeń, instalacji i urzędzeń, mogą odbyć poufną rozmowę z wybraną przez siebie osobą (zarówno osobą pozbawioną wolności, jak i członkiem personelu lub inną osobą), mają dostęp do dokumentacji i nagrań z monitoringu wizyjnego⁶. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁷. Spostrzeżenia KMPT opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁸.

5. Wizytacja KMPT w miejscu pozbawienia wolności ma charakter zapobiegawczy i stanowi uzupełnienie prac SPT. Krajowy Mechanizm nie jest organem śledczym. Nie rozpatruje też skarg⁹. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania albo karania osób pozbawionych wolności oraz przedstawienie zaleceń mających na celu ich wyeliminowanie.

6. Formułując swoje wnioski i zalecenia, KMPT bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności standardy ONZ¹⁰.

7. Podstawą systemu zapobiegawczego stworzonego przez OPCAT jest dialog między KMPT i odpowiednimi władzami, zmierzający do poprawy sytuacji¹¹.

8. Osoby i organizacje, które zdecydowały się na przekazanie Krajowemu Mechanizmowi informacji, nie mogą ponieść z tego tytułu jakiegokolwiek sankcji lub

⁴ Zob. art. 4 ust. 1 OPCAT.

⁵ Zob. art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁶ Zob. art. 20 OPCAT.

⁷ Zob. art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁸ Szczegółowy opis metod pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. np. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2020 r., Część II – Jak pracuje KMPT?

⁹ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, p. 6. Zob. również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, Nowy Jork i Genewa 2018, s. 4-6.

¹⁰ Zob. art. 19 pkt b OPCAT.

¹¹ Zob. art. 22 OPCAT.

uszczerbku, niezależnie od tego, czy udzieliły KMPT informacji prawdziwej lub fałszywej (zakaz represji)¹².

II. Wprowadzenie

9. W dniach 15–19 lipca 2024 r. przedstawiciele KMPT przeprowadzili wizytację Zakładu Karnego w Koronowie.

10. W skład zespołu wizytującego wchodził: Magdalena Laskowska, Karolina Sobocińska oraz Paweł Borkowski (prawnicy), a także Aleksandra Osińska (psycholożka).

11. W czasie wizytacji przedstawiciele KMPT odbyli wstępną rozmowę z ppłk. Tomaszem Korytkowskim (Dyrektorem Zakładu Karnego w Koronowie) oraz ppłk Martą Jakubowską (Zastępczynią Dyrektora Zakładu Karnego w Koronowie), dokonali oglądu wybranych przez siebie pomieszczeń placówki i terenu zewnętrznego, przeprowadzili poufne rozmowy z osobami pozbawionymi wolności i funkcjonariuszami, zapoznali się z prowadzoną na miejscu dokumentacją, a także podglądem oraz nagraniami monitoringu. W ramach tej samej wizytacji przedstawiciele KMPT udali się także do Oddziału Zewnętrznego w Chojnicach, gdzie odbyli rozmowy z osobami pozbawionymi wolności przebywającymi wcześniej w Zakładzie Karnym w Koronowie.

12. Na koniec wizyty delegacja KMPT przekazała swoje wstępne uwagi Dyrektorowi Zakładu Karnego w Koronowie – ppłk. Tomaszowi Korytkowskiemu oraz jego Zastępcy – mjr. Dariuszowi Walczakowi oraz ppłk Marcie Jakubowskiej w czasie rozmowy podsumowującej.

13. W dniach 25–26 lipca 2024 r. przedstawicielki KMPT przeprowadziły w Zakładzie Karnym w Koronowie ponowną wizytację, której celem było sprawdzenie przestrzegania określonego w art. 21 ust. 1 OPCAT zakazu represji. Ustalenia poczynione w trakcie tej wizytacji zostaną przedstawione w niniejszym raporcie.

14. Po zakończeniu obu wizytacji przedstawiciele KMPT dokonali analizy przekazanej przez jednostkę dokumentacji, informacji pisemnych i nagrań monitoringu.

15. Raport sygnalizuje problemy systemowe, wymagające zmiany obowiązującego prawa (pkt IV), oraz obszary wymagające ulepszeń, istotne z punktu widzenia prewencji tortur i innych form okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania albo karania (pkt V).

¹² Zob. art. 21 ust. 1 OPCAT.

III. Charakterystyka jednostki

16. Zakład Karny w Koronowie jest jednostką penitencjarną typu zamkniętego dla mężczyzn z oddziałem zakładu karnego typu półotwartego.

17. Jego pojemność została określona na 566 miejsc zakwaterowania. W dniu rozpoczęcia wizytacji w jednostce przebywało 543 osadzonych.

18. W Zakładzie Karnym w Koronowie osadzani są skazani recydywiści penitencjarni odbywający karę w warunkach zakładu karnego typu zamkniętego oraz półotwartego. Na terenie jednostki funkcjonuje oddział terapeutyczny dla osadzonych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo¹³ o pojemności 41 miejsc.

19. Zakład Karny podlega Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Bydgoszczy. Nadzór penitencjarny sprawuje Sąd Okręgowy w Bydgoszczy, V Wydział Penitencjarny i Nadzoru nad Wykonywaniem Orzeczeń Karnych.

IV. Problemy systemowe

A. Powierzchnia cel mieszkalnych i cele wieloosobowe

20. Pomiar powierzchni wybranych cel mieszkalnych wykazał, że osadzeni mieli zapewnione 3 m² przestrzeni życiowej w przeliczeniu na jedną osobę (z wyłączeniem powierzchni kąpaka sanitarnego). Standard ten kilkakrotnie był spełniony w minimalnym zakresie. Zgodnie z wykazem przekazanym przez jednostkę, dwuosobowa cela nr 7 w oddziale IV miała powierzchnię 6,01 m², a dziesięcioosobowe cele nr 8 i 3 w oddziale VIII miały powierzchnie odpowiednio 30,09 i 31,27 m².

Należy w tym miejscu zaznaczyć, że norma powierzchniowa wynikająca z polskich przepisów nie spełnia standardów i zaleceń Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT)¹⁴. Minimalny metraż celi zalecany przez CPT wynosi 4 m² (w przypadku cel wieloosobowych) oraz 6 m² (w przypadku cel jednoosobowych)¹⁵.

¹³ Zob. Przeznaczenie zakładów karnych i aresztów śledczych określone przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, dostępne na stronie: <https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-przeznaczenie-zk-i-as>.

¹⁴ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT), <https://www.coe.int/en/web/cpt/home>.

¹⁵ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2022 r., CPT/Inf (2024) 10, p. 53. Zob. również dokument pt. „Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards”, 15 grudnia 2015 r., CPT/Inf (2015)

44. Zob. również wystąpienia RPO do Ministra Sprawiedliwości z 24 maja i 29 lipca 2016 r., KMP.571.5.2016.RK.

Dodatkowo CPT zauważa, że przestrzeń w każdej celi mieszkalnej powinna zapewniać minimum 2,5 m od sufitu do podłogi oraz przynajmniej 2 m pomiędzy ścianami (szerokość celi).

Tymczasem pomiar w wybranych celach (przede wszystkim dwu- oraz trzyosobowych) wykazał, że odległość pomiędzy ścianami wynosi mniej niż 2 m. Pomiar dokonany w jednej z cel dwuosobowych wykazał ponadto, że przestrzeń, w której można poruszać się w celi, ma od 90 do 97 cm. Po prawej stronie prostokątnej celi znajdował się zabudowany kącik sanitarny, a bezpośrednio za nim umiejscowiono jedno piętrowe łóżko ustawione wzdłuż dłuższej ściany celi, wypełniając całą pozostałą przestrzeń za kącikiem sanitarnym. Taki sposób organizacji powodował, że wolny pozostawał jedynie wąski pas celi po lewej stronie, w którym dodatkowo znajdowały się pozostałe elementy sprzętu kwaterunkowego, m.in. stół i taborety. Powoduje to, że w całej pozostałej przestrzeni możliwe jest wykonanie zaledwie kilku kroków do przodu lub do tyłu, a jednoczesne poruszanie się po celi obu jej mieszkańców jest znacznie utrudnione. Należy przy tym zaznaczyć, że cela o takim metrażu znajdowała się na oddziale zamkniętym, a w związku z tym osadzeni w większości przypadków pozostają w niej przez 23 godziny na dobę.

Kumulacja czynników takich jak mała przestrzeń życiowa, wymuszona nieaktywność i brak możliwości opuszczenia celi przez większość doby może prowadzić do poniżającego traktowania.

21. W Zakładzie Karnym w Koronowie funkcjonują ponadto 3 cele 8-osobowe, 4 cele 9-osobowe oraz 11 cel 10-osobowych. Warunki odbywania kary pozbawienia wolności w takich celach są z założenia trudniejsze niż w przypadku mniejszych cel.

CPT wskazuje, że duże cele wieloosobowe nieodłącznie wiążą się z brakiem prywatności. Ponadto istnieje wysokie ryzyko zastraszenia i przemocy, rozwoju subkultur przestępczych. Utrudnione zaś jest lub nawet niemożliwe sprawowanie właściwej kontroli przez personel penitencjarny. Poza tym w takiej sytuacji łatwiej o znaczne pogorszenie panujących warunków na skutek przeciążenia wspólnych urządzeń, takich jak umywalki czy toalety, a także niewystarczającej wentylacji¹⁶.

W tym kontekście warto zauważyć, że w Zakładzie Karnym w Koronowie dostęp do wody ciepłej jest reglamentowany – dostępna jest ona w ściśle określonych godzinach w ciągu doby. Sytuacja osadzonych zakwaterowanych w największych celach ponownie jest zdecydowanie gorsza niż osadzonych, którzy jeden kącik dzielą w ramach cel o mniejszej pojemności. Ograniczenie w dostępie do ciepłej wody jest

¹⁶ Zob. Wyciąg z Jedenastego Sprawozdania Ogólnego, CPT /Inf (2001)16, p. 29.

nie tylko utrudnieniem samym w sobie, ale w opisanych powyżej warunkach stanowi kolejny obszar mogący zwiększać częstotliwość konfliktów.

B. Umywalki poza kącikami sanitarnymi

22. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur od lat zwraca uwagę na systemowy problem usytuowania umywalek poza kącikami sanitarnymi¹⁷. W części cel mieszkalnych w Zakładzie Karnym w Koronowie w kącikach sanitarnych znajdowała się wyłącznie toaleta, natomiast umywalki znajdowały się poza nimi w części celi dostępnej dla wszystkich osadzonych. Należy podkreślić, że takie usytuowanie umywalek nie zapewnia ich niekrępującego użytkowania, o którym mowa w przepisach wykonawczych¹⁸.

W tym miejscu wskazać należy, że umywalki w celach mieszkalnych wykorzystywane są przez osadzonych także do wykonywania intymnych czynności higienicznych, ponieważ kąpiele w łaźni przysługują osadzonym obecnie dwa razy w tygodniu. Oczywiście jest więc, że usytuowanie ich poza zabudowanym kącikiem zmusza osadzonych do wykonywania tych czynności w zasięgu wzroku innych osadzonych.

23. **Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur rekomenduje zamontowanie umywalek w zabudowanych kącikach sanitarnych.**

C. Liczba psychologów penitencjarnych

24. W Dziale Penitencjarnym zatrudnionych było 3 psychologów. Przy uwzględnieniu pojemności jednostki na jednego psychologa przypadało średnio około 174 osadzonych¹⁹. Powyższy stan rzeczy spełnia standard opieki psychologicznej określony przez Dyrektora Generalnego Służby Więziennej, zgodnie z którym na jednego psychologa powinno przypadać nie więcej niż 200 osadzonych²⁰. Jednakże w ocenie KMPT standard ten jest zbyt niski i nie przekłada się na efektywność

¹⁷ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2023 r., s. 82-83.

¹⁸ Zob. § 25 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. poz. 2847) oraz § 21 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 grudnia 2022 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania (Dz. U. poz. 2848).

¹⁹ Łączna pojemność oddziałów penitencjarnych w Zakładzie Karnym w Koronowie wynosi 523 miejsca.

²⁰ Zob. § 98 ust. 3 pkt 2 Zarządzenia Nr 103/24 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 27 grudnia 2024 r. w sprawie szczegółowych zasad prowadzenia i organizacji pracy penitencjarnej oraz zakresów czynności funkcjonariuszy i pracowników działów penitencjarnych i terapeutycznych oraz oddziałów penitencjarnych.

oddziaływań psychologicznych oraz utrudnia wykrycie i udokumentowanie psychologicznych śladów tortur i innych form złego traktowania²¹.

25. Równie problematycznym aspektem jest fakt, że z uwagi na braki kadrowe w dziale ochrony personelu działu penitencjarnego (w tym psychologowie) kierowany jest do wykonywania zadań niezwiązanych z zajmowanym stanowiskiem. W Zakładzie Karnym w Koronowie delegacja KMPT otrzymała sygnały, że psychologowie kierowani są do nadzorowania obrazu kamer w wartowni. Taka praktyka przede wszystkim uniemożliwia psychologom wykonywanie zadań właściwych dla ich stanowiska, sprzyja powstawaniu zaległości, a w konsekwencji zmniejsza także realny dostęp osadzonych do pomocy psychologicznej. Należy mieć także na uwadze, że kierowanie psychologów do wykonywania zadań personelu ochrony może być dla tych funkcjonariuszy deprymujące.

D. Wyżywienie

26. Na podstawie prowadzonych w ostatnich latach wizytacji KMPT dostrzega zauważalny spadek jakości posiłków otrzymywanych przez osadzonych. Problem ten dotyczy większości wizytowanych jednostek penitencjarnych. W ostatnim czasie coraz więcej osadzonych podkreśla, że regularnie spożywa niezdrowe, przetworzone, pozbawione smaku jedzenie. Obserwacja posiłków wydawanych osadzonemu podczas wizytacji KMPT prowadzi do wniosku, że na obiad (posiłek podstawowy) dominują potrawy z kaszy (przez niektórych osadzonych określane jako „beton”), makaronu, soi oraz wodniste zupy. W niektórych jednostkach w wyznaczone dni tygodnia podawany jest obiad jednodaniowy, tzw. litraż, czyli porcja gęstej zupy (przez niektórych określana jako „zupa z wkładką”, czyli kawałkiem mięsa lub kiełbasy). Na śniadanie i kolacje wydawany jest chleb, kawałek margaryny, łyżka marmolady lub plasterki słabej jakościowo wędliny (najczęściej salcesonu, kaszanki, mielonki lub kiełbasy).

Dieta w codziennym życiu więziennym ma zasadniczy wpływ na funkcjonowanie fizyczne i psychiczne osadzonych. Zdrowa, zbilansowana żywność wyposaża więźniów w lepszą kondycję, umiejętności, samopoczucie, polepszając jakość ich życia (także po opuszczeniu zakładu) i readaptację społeczną na wolności. Opuszczanie więzienia w gorszym stanie zdrowia aniżeli przed pozbawieniem wolności utrudnia powrót do społeczeństwa i resocjalizację²².

²¹ Zob. Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2021 r., s. 53-54. Zob. również wystąpienia RPO do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 17 maja 2016 r., 19 lutego 2019 r. oraz 10 listopada 2020 r., KMP.571.8.2016.

²² Inspiracją do zmian w więziennej kuchni może być działalność brytyjskiej organizacji charytatywnej Food Behind Bars, której celem jest wprowadzenie programu edukacyjnego dotyczącego żywienia

Niska jakość posiłków wiąże się niewątpliwie z niewystarczającymi środkami finansowymi, którymi Służba Więzienna dysponuje w tym zakresie. Zgodnie z § 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 lutego 2016 r. w sprawie żywienia osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych²³ minimalny dzienny koszt posiłków i napojów wynosi w przypadku:

- 1) posiłku podstawowego – P – 4,00 zł;
- 2) posiłku dla małoletnich – M – 4,40 zł;
- 3) posiłku lekkostrawnego – L – 4,80 zł;
- 4) posiłku cukrzycowego – Lc – 5,70 zł;
- 5) posiłku indywidualnego – Li – 5,80 zł;
- 6) posiłku dodatkowego – Pf – 3,20 zł.

Do kalkulacji wysokości minimalnych stawek dziennych przyjmuje się ceny zakupu produktów spożywczych.

Stawki te od 2016 r. nie zostały zmienione – pomimo inflacji, wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych²⁴. W ocenie KMPT konieczne jest dostosowanie minimalnych stawek dziennych do aktualnej sytuacji ekonomicznej w kraju.

E. Kontrola osobista dzieci

27. Obowiązujące przepisy w zakresie przeprowadzania kontroli osobistej osób odwiedzających osadzonych w jednostkach penitencjarnych²⁵ nie różnicują kontrolowania osób pełnoletnich i niepełnoletnich (w tym małych dzieci)²⁶.

więźniów (<https://www.foodbehindbars.co.uk>), a także publikacja Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), *Food systems in correctional settings*, 2015 r., dostęp: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/326323/9789289051156-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

²³ Dz. U. poz. 302.

²⁴ W 2022 r. Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich skierowała pismo do Zastępcy Dyrektora Generalnego Służby Więziennej dotyczące zwiększenia budżetu na żywienie osadzonych (IX.517.2016.2021.PM). Dostęp: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-wyzywienie-osadzonych-koszty-normy-sw-odpowiedz>.

²⁵ Zasady dotyczące przeprowadzania kontroli osobistej osób ubiegających się o wstęp na teren jednostki penitencjarnej określają art. 18 ust. 3a i nast. ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. z 2023 r. poz. 1683) oraz § 9 wydanego na jej podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 lipca 2023 r. w sprawie realizacji działań funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz wzoru protokołu z kontroli osobistej, kontroli pobieżnej oraz ze sprawdzania pojazdów lub ich ładunku (Dz. U. poz. 1522; dalej: rozporządzenie w sprawie kontroli osobistej). Generalną zasadą jest, że kontrolę osobistą przeprowadza co najmniej dwóch funkcjonariuszy tej samej płci co osoba kontrolowana, podczas nieobecności osób postronnych i osób odmiennej płci oraz w miejscu niemonitorowanym, niedostępnym w czasie przeprowadzania kontroli dla osób postronnych (art. 18 ust. 3b ustawy o Służbie Więziennej).

²⁶ Jedynie w § 9 ust. 3 pkt 9 rozporządzenia w sprawie kontroli osobistej wskazano, że na żądanie przedstawiciela ustawowego lub pełnoletniej osoby najbliższej, sprawujących opiekę nad małoletnią

Dyrektor Generalny Służby Więziennej w piśmie do Dyrektorów Okręgowych Służby Więziennej z 26 lutego 2021 r.²⁷ zalecił, aby kontroli osobistej dzieci w wieku przedszkolnym dokonywali w pierwszej kolejności funkcjonariusze z personelu medycznego bądź też działu penitencjarnego (psycholodzy), jednak nie są to wytyczne wiążące. Nadto, w myśl art. 18 ust. 3b ustawy o Służbie Więziennej, w kontroli osobistej może uczestniczyć osoba wykonująca zawód medyczny, nie uwzględnia się przy tym ani obligatoryjności tej czynności, ani możliwości wyręczenia medyka przez psychologa²⁸. Zaznaczyć w tym miejscu należy, że obie grupy zawodowe są w jednostkach penitencjarnych nieliczne i obciążone obowiązkami, wobec czego w praktyce w wielu przypadkach rozwiązanie to nie będzie stosowane²⁹. Niezrozumiałe jest także odniesienie powyższych zasad wyłącznie do dzieci w wieku przedszkolnym, podczas gdy dla dziecka starszego, w tym nieletniego np. z niepełnosprawnością intelektualną, tradycyjny model kontroli może być równie traumatyczny.

Brak szczegółowych regulacji dotyczących sposobu przeprowadzania przez funkcjonariuszy Służby Więziennej kontroli osobistej nieletnich powoduje, że dochodzi do dowolności postępowania. Ponadto rozmowy prowadzone z funkcjonariuszami w kolejnych jednostkach wskazują, że nie znają oni powyższych wytycznych. Funkcjonariusze deklarują, że starają się wszelkie czynności wykonywać z poszanowaniem interesu dzieci, jednak oparcie tak inwazyjnych działań służbowych wyłącznie na subiektywnej ocenie funkcjonariusza jest niedopuszczalne, zarówno z perspektywy ochrony praw dziecka, jak i samych funkcjonariuszy.

Przyjęte przez Komitet Ministrów dla państw członkowskich wytyczne dotyczące dzieci rodziców osadzonych w zakładach karnych wskazują, że „wszelkie kontrole bezpieczeństwa w odniesieniu do dzieci powinny odbywać się w sposób przyjazny dla dzieci, z poszanowaniem godności dzieci i ich prawa do prywatności, jak również z poszanowaniem ich integralności fizycznej i psychicznej, jak również ich bezpieczeństwa. **Jakiegolwiek metody przeszukań o charakterze inwazyjnym w odniesieniu do dzieci, w tym przeszukania otworów ciała, powinny być zabronione**”³⁰.

osobą kontrolowaną, kontrolę osobistą małoletniej osoby kontrolowanej przeprowadza się w obecności przedstawiciela ustawowego lub pełnoletniej osoby najbliższej.

²⁷ Sygn. BSW.050.1.2021.PM.

²⁸ Zob. Wystąpienie generalne ZRPO do RPD z 25 maja 2024 r., sygn. IX.517.508.2024.

²⁹ W przypadku widzeń odbywających się w soboty lub niedziele w wielu jednostkach psycholog czy służba medyczna w ogóle nie są obecni.

³⁰ Zob. Zalecenie CM/Rec(2018)5 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące dzieci rodziców osadzonych w zakładach karnych.

Powyższe uzupełnia CPT, wskazując, że: „Jeżeli istnieją poważne obawy dotyczące bezpieczeństwa odwiedzającego (w oparciu o konkretne informacje), zamiast narzucania odwiedzającemu przeszukania z rozebraniem można zorganizować wizytę zamkniętą i/lub wizytę nadzorowaną”³¹.

Podsumowując, zakazane powinno być przeprowadzanie wobec dzieci kontroli osobistej. Jakikolwiek czynności kontrolne powinny ograniczyć się do kontroli pobieżnej (przeprowadzanej w sposób przyjazny w bezpiecznym otoczeniu). W razie potrzeby dodatkowego sprawdzenia wykorzystywać należy odpowiednie urządzenia skanujące³².

F. Badanie medyczne

28. Badaniu lekarskiemu poddawane są co do zasady wyłącznie osoby przyjmowane z wolności, czasami także przetransportowane z innych jednostek penitencjarnych, w szczególności jeśli zgłaszają dolegliwości lub stale przyjmują leki. Przetransportowanie pomiędzy jednostką główną a jej oddziałem zewnętrznym jest natomiast traktowane i ewidencjonowane jako przemieszczenie pomiędzy oddziałami mieszkalnymi, w związku z czym takie osoby nie przechodzą badań medycznych. Warto jednak zauważyć, że w praktyce jednostkę oraz jej oddział zewnętrzny może dzielić odległość nawet kilkudziesięciu kilometrów. Zakład Karny w Koronowie oddalony jest od Oddziału Zewnętrznego w Chojnicach o niemal 60 km. Brak badań medycznych po przybyciu do jednostki utrudnia wykrycie oznak złego traktowania, w tym przypadków nadużyć, do których mogło dojść w czasie transportu. Z tego też względu profilaktycznemu badaniu medycznemu powinni być poddawani wszyscy osadzeni przybyli do jednostki, niezależnie od tego, czy uskarżają się na stan zdrowia lub wymagają pomocy medycznej, czy też nie.

SPT podkreśla, że badania lekarskie osób przyjmowanych do ośrodków detencyjnych oraz właściwe zgłaszanie obrażeń stwierdzonych podczas tych badań

³¹ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2013 r., CPT/Inf (2014)21, p. 106.

³² Stowarzyszenie na Rzecz Zapobiegania Torturom (APT) zachęca władze więzienne do korzystania „z odpowiednich alternatyw, takich jak sprzęt elektroniczny (promienie rentgenowskie), wykrywacze metali (...). Powinny być dostępne alternatywne metody przeszukania osobistego, które zastąpią przeszukanie z rozebraniem i przeszukanie jamy ciała; na przykład aparaty rentgenowskie, portale do wykrywania metali, ręczne wykrywacze metali lub krzesła BOSS (skaner bezpieczeństwa ciała). Urządzenia technologii bezpieczeństwa powinny obsługiwać wszystkie tożsamości płciowe. W przypadkach, gdy jednostki penitencjarne nie mogą sobie pozwolić na taki sprzęt i istnieje podejrzenie, że w jamach ciała ukryta jest kontrabanda, można wykonać badanie USG”. Dostęp na stronie:

https://www.apr.ch/sites/default/files/publications/Women%20and%20prison_Body%20searches_Analysis%20piece_v2.pdf.

stanowią ważne aspekty procesu zapobiegania torturom i złemu traktowaniu oraz zwalczania bezkarności. Takie badania i rejestry mogą również chronić personel przed fałszywymi zarzutami ze strony więźniów³³. Warto też podkreślić, że problem braku profilaktycznych badań medycznych osadzonych został odnotowany przez SPT po wizycie w Polsce w 2018 r. Podkomitet zalecił wówczas zmianę praktyki w tym zakresie³⁴.

29. Jak wynika z prowadzonych w kolejnych jednostkach wizytacji, uczestnictwo funkcjonariuszy SW w badaniach medycznych osadzonych stanowi regułę. W ocenie KMPT wszystkie badania medyczne osadzonych (tuż po przyjęciu i na późniejszym etapie) powinny być przeprowadzane poza zasięgiem słuchu funkcjonariuszy, a także poza zasięgiem ich wzroku, chyba że lekarz w danej sprawie zgłosi wniosek o obecność funkcjonariusza w trakcie badania. W obecności personelu ochronnego więzień może nie czuć się na tyle swobodnie, by opowiedzieć lekarzowi o sposobie, w jaki był traktowany, czy o chorobach, których się wstydzi. Taka sytuacja rodzi też ryzyko naruszenia intymności więźniów, poszanowania ich godności i tajemnicy lekarskiej.

Analogiczne stanowisko prezentują także CPT³⁵ oraz SPT, który wskazał, iż podczas wszelkich badań lekarskich należy ściśle przestrzegać prawa do prywatności i poufności³⁶. Obecne przepisy prawa nie są spójne ze standardami CPT i SPT. Należy zauważyć, że zgodnie z art. 115 § 8 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy³⁷ (dalej: k.k.w.) „skazanemu innemu niż określony w § 7a świadczenia zdrowotne mogą być udzielane w obecności funkcjonariusza niewykonyującego zawodu medycznego na wniosek osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego, jeżeli jest to konieczne do zapewnienia jej bezpieczeństwa”. Oznacza to, że obecność funkcjonariusza w trakcie badania lekarskiego traktować należy jako wyjątek, dopuszczalny jedynie w uzasadnionym przypadku, gdy decyzja ta poprzedzona była zindywidualizowaną oceną ryzyka.

Tymczasem z ustaleń poczynionych w trakcie wizytacji Zakładu Karnego w Koronowie wynika, że wizyty realizowane w obrębie jednostki nierzadko prowadzone są w obecności funkcjonariuszy działu ochrony lub także psychologa. W jednostce dochodzić miało także do sytuacji wpływania przez funkcjonariuszy

³³ Zob. Raport SPT z wizyty w Portugalii w 2018 r., CAT/OP/PRT/1, p. 90 i 91.

³⁴ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, p. 105 i 106.

³⁵ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce, CPT/Inf (2014) 21, p. 79.

³⁶ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, p. 104.

³⁷ Dz. U. z 2024 r. poz. 706 ze zm.

na przebieg wizyty, w zakresie nie dotyczącym bezpieczeństwa, przez sugerowanie zasadności zaordynowania osadzonemu określonych leków.

Nie negując potrzeby zapewnienia porządku i bezpieczeństwa w jednostce, należy zwrócić uwagę, że przekazywanie wrażliwych danych medycznych powinno odbywać się w atmosferze zaufania, w której możliwe będzie poinformowanie lekarza także o ewentualnym niewłaściwym traktowaniu w jednostce. Niedopuszczalne jest ponadto niezwiązane z bezpieczeństwem uczestników konsultacji ingerowanie w jej przebieg, a zwłaszcza wpływanie na decyzje lekarza co do leczenia pacjenta.

30. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur rekomenduje zapewnienie, by świadczenia zdrowotne były udzielane osadzonym co do zasady bez obecności funkcjonariuszy. Ich obecność dopuszczalna jest jedynie na wniosek osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego. Niezależnie od powyższego Krajowy Mechanizm zaleca przypomnienie funkcjonariuszom o niedopuszczalności ingerowania w przebieg konsultacji lekarskiej w zakresie niezwiązanym bezpośrednio z zapewnieniem bezpieczeństwa jej uczestnikom.

31. Przedstawiciele KMPT w trakcie każdej wizytacji analizują akta medyczne osadzonych. Taka dokumentacja dostarcza bowiem informacji na temat jakości opieki medycznej świadczonej w jednostce, przeprowadzania wstępnych badań medycznych oraz sposobu dokumentowania wszelkich spostrzeżeń poczynionych w trakcie badań lekarskich. Analiza powyższych była jednak w zasadzie niemożliwa, ponieważ znaczna większość wpisów w dokumentacji medycznej była nieczytelna.

32. KMPT rekomenduje poinstruowanie osób udzielających świadczeń medycznych w jednostce o konieczności wpisywania informacji w dokumentacji medycznej w sposób czytelny.

G. Obostrzenia ochronne

33. W 2022 r. w jednostkach penitencjarnych doszło do zmian w zakresie bezpieczeństwa³⁸. Wprowadzone rozwiązania dotyczą przede wszystkim osób, które przeprowadzają rozmowy indywidualne z osobami pozbawionymi wolności w swoich pokojach biurowych (głównie psychologów, wychowawców, terapeutów więziennych). Obecnie skazani w trakcie takich rozmów przebywają w kajdankach (zdarzają się sytuacje, w których w trakcie rozmowy obecny jest także funkcjonariusz ochrony). W gabinecie przyjmującej go osoby skazany nie może przekraczać linii wyznaczonej żółto-czarną taśmą przyklejoną do podłogi. Pokój jest obserwowany przez przeszkłone

³⁸ Zob. Pismo Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 6 kwietnia 2022 r., BDG.070.40.2022.KS.

okienka w drzwiach. Osoby pozbawione wolności prowadzą rozmowę, stojąc lub (po uzyskaniu zgody personelu) siedząc.

W ocenie Krajowego Mechanizmu opisane powyżej warunki prowadzą kontakt z każdym osadzonym, niezależnie od zindywidualizowanych przesłanek, do potencjalnego zagrożenia. Uniemożliwiają tym samym nawiązanie relacji opartej na elementarnym zaufaniu. Negatywnie należy ocenić również wymóg pozostawiania więźnia w pozycji stojącej w czasie rozmowy z wychowawcą lub psychologiem (osadzony może usiąść tylko za ich zezwoleniem) oraz zaobserwowaną praktykę odbywania kilkuminutowej rozmowy psychologicznej z osadzonym, stojąc w otwartych drzwiach do celi, w obecności innych funkcjonariuszy i osadzonych.

W ocenie KMPT wymóg stania stanowi nieuzasadnioną dolegliwość, z kolei brak poufności rozmowy może wpłynąć na sposób komunikacji i budowę relacji – kluczowe elementy z punktu widzenia efektów rozmowy i dalszych oddziaływań. Z tego też względu wszelkie środki bezpieczeństwa powinny mieć charakter indywidualny, być poprzedzone wnikliwą analizą ryzyka i proporcjonalne do poziomu rzeczywistego zagrożenia ze strony konkretnego osadzonego.

V. Obszary wymagające poprawy

A. Traktowanie, nieformalne dyscyplinowanie osadzonych

34. Przedstawiciele KMPT otrzymali w trakcie wizytacji liczne sygnały dotyczące przypadków stosowania w części oddziałów przemocy fizycznej przez funkcjonariuszy (bicie po twarzy, rękach i nogach) w miejscach niemonitorowanych (np. dyżurkach), systemu nieformalnego karania oraz gróźb, które miałyby dotyczyć zastosowania wobec osadzonych takich sankcji lub podania leków uspokajających w zastrzykach. Natężenie takich zgłoszeń i opis poszczególnych praktyk różnił się pomiędzy oddziałami.

35. **Z uwagi na powyższe Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca podjęcie pilnych działań mających na celu rozpoznanie problemu występowania przemocy fizycznej w poszczególnych oddziałach mieszkalnych oraz wyeliminowanie stosowania przemocy w jednostce.**

36. W trakcie analizy nagrań monitoringu wizyjnego delegacja KMPT ustaliła, że w Zakładzie Karnym w Koronowie **kara dyscyplinarna w postaci umieszczenia w celi izolacyjnej realizowana jest niezgodnie z przepisami, w stopniu, który określić należy jako poniżające traktowanie.** Do podobnych nadużyć dochodziło także wobec osób, które w celi tej przebywały gdy miała być ona wykorzystywana jako

zwykła cela mieszkalna³⁹, tj. z dokumentacji wynikało, że osoby te nie odbywały wówczas kary dyscyplinarnej w postaci umieszczenia w celi izolacyjnej.

Przykładowo, jeden z mężczyzn przebywających w celi izolacyjnej pozbawiony był ubrania (w tym skarbowego), miał na sobie jedynie majtki, skarpetki i fizeleinowy fartuch. Leżał na metalowym łóżku (bez materacy i pościeli), położył na łóżku ręcznik, aby nie leżeć bezpośrednio na metalowej konstrukcji. W celu podparcia głowy używał butelki z wodą.

Zdjęcie 1. Mężczyzna leżący na łóżku bez materaca i pościeli oraz ubrania skarbowego.

Mężczyzna przebywał w celi bez materaca i pościeli do godziny 20:00, kiedy otrzymał je od funkcjonariusza.

Na kolejnych nagraniach zaobserwować można, że mężczyzna zaznajomiony był z zasadami panującymi w trakcie pobytu w tej celi, ponieważ o godzinie 6:24 wstał z łóżka, ułożył materace na sobie, złożył koc i poduszkę, a następnie przygotował się do otwarcia celi (stał wyprostowany i oczekiwał na otwarcie drzwi). O 6:27 funkcjonariusz otworzył drzwi, a mężczyzna natychmiast zdał materace, koc oraz poduszkę. Przez cały czas był on pozbawiony własnej odzieży lub odzieży skarbowej.

Punktem wyjścia przy ocenie opisanej sytuacji powinny być art. 110 § 2 oraz art. 111 § 1 k.k.w., zgodnie z którymi skazanego osadza się z celi wyposażonej w odpowiedni sprzęt kwaterunkowy oraz otrzymuje on m.in. odpowiednią do pory roku odzież, bieliznę i obuwie, o ile nie korzysta z własnej, a także pościel. Szczegółowe

³⁹ Na podstawie § 33 ust. 2 Zarządzenia nr 69/23 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 31 października 2023 r. w sprawie sposobów ochrony, konwojowania oraz zadań ochronnych funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej.

wytyczne dotyczące wyposażenia osadzonych m.in. w odzież, normy wydawanej pościeli czy wyposażenia cel w sprzęt kwaterunkowy określają poszczególne załączniki do rozporządzenia z dnia 19 grudnia 2016 r. w sprawie warunków bytowych osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych⁴⁰.

Z kolei warunki odbywania kary dyscyplinarnej w postaci umieszczenia w celi izolacyjnej określa art. 143 § 3 k.k.w., wskazujący m.in. zakres uprawnień, które na czas odbywania tej kary ulegają zawieszeniu⁴¹. Przywołany katalog ma charakter zamknięty, co oznacza, że osadzony w trakcie wykonywania kary umieszczenia w celi izolacyjnej zachowuje wszelkie prawa niewymienione w tym przepisie. Tymczasem delegacja KMPT ustaliła, że korzystanie ze spacerów oraz łaźni w trakcie odbywania kary umieszczenia w celi izolacyjnej było uniemożliwiane bądź uzależniane od zachowania osadzonego.

Na innym z nagrań widoczne jest, że w czasie pobytu osadzonego w celi izolacyjnej nie było w niej wymaganych przepisami (i znajdujących się tam wcześniej) elementów sprzętu kwaterunkowego, tj. łóżka metalowego, wkładu do łóżka, stołu więziennego, szafki oraz taboretu. Mężczyzna spał i jadł na materacach ułożonych na podłodze. **W ocenie Krajowego Mechanizmu powyższa praktyka jest równoznaczna z poniżającym traktowaniem osób pozbawionych wolności.**

Delegacja KMPT w trakcie rozmowy podsumowującej poinformowała o swoich ustaleniach kierownictwo jednostki. Brak sprzętu kwaterunkowego tłumaczony był względami bezpieczeństwa i troską o życie i zdrowie osadzonego. Wskazana argumentacja nie może być jednak zaakceptowana, ponieważ takie postępowanie stoi w sprzeczności z przepisami prawa. Jest ona tym bardziej niepokojąca, że formułowana była przez kierownictwo jednostki, co świadczy o świadomości osób zarządzających istnienia takiej praktyki i przyzwolenia na działanie niemające podstaw

⁴⁰ Dz. U. z 2024 r. poz. 1406.

⁴¹ Art. 143 § 3 k.k.w. stanowi, że: „Kara ta polega na osadzeniu skazanego pojedynczo w celi oraz uniemożliwieniu mu kontaktu z innymi skazanymi; w trakcie jej wykonywania skazanego pozbawia się możliwości:

- 1) korzystania z widzeń i samoinkasujących aparatów telefonicznych;
- 2) korzystania ze sprzętu audiowizualnego i komputerowego;
- 3) bezpośredniego uczestniczenia, wspólnie z innymi skazanymi, w nabożeństwach, spotkaniach religijnych i nauce religii; na żądanie skazanego należy mu jednak umożliwić bezpośrednie uczestniczenie w nabożeństwie w warunkach uniemożliwiających mu kontakt z innymi skazanymi;
- 4) korzystania z udziału w zajęciach kulturalno-oświatowych, z zakresu kultury fizycznej i sportu, z wyjątkiem korzystania z książek i prasy;
- 5) dokonywania zakupów artykułów żywnościowych i wyrobów tytoniowych;
- 6) (uchylony);
- 7) uczestniczenia w nauczaniu i zatrudnieniu poza celą;
- 8) korzystania z własnej odzieży, obuwia oraz wyrobów tytoniowych”.

prawnych. Jest to niepokojące także w kontekście informacji, z której wynika, że w Zakładzie Karnym w Koronowie w okresie od 1 stycznia 2023 r. do połowy lipca 2024 r. odnotowano **dwa przypadki zastosowania przymusu bezpośredniego**. Liczba ta budzi wątpliwości, wzięwszy pod uwagę samą tylko specyfikę funkcjonowania jednostek penitencjarnych oraz liczbę przebywających w niej osadzonych. Dodatkowo jest to natomiast niepokojące w kontekście ustaleń dotyczących nieformalnego systemu karania i dyscyplinowania osadzonych. **Istnieje bowiem ryzyko, że niska liczba zastosowanych środków przymusu bezpośredniego wynika m.in. z zastosowania innych, niezgodnych z prawem reakcji na niepożądane zachowania osadzonych.**

Warto zauważyć, że gdyby osadzony swoim zachowaniem rzeczywiście wskazywał na to, iż przebywanie w standardowo wyposażonej celi stanowi dla niego zagrożenie, zaistniałaby przesłanka do zastosowania właśnie środka przymusu bezpośredniego w postaci umieszczenia w celi zabezpieczającej (art. 11 pkt 14 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej⁴²).

Alarmujący jest także fakt, że o sposobie traktowania osadzonego wiedział psycholog, ponieważ jak wskazano w notatce z jednej z rozmów: „osadzony przyznaje, że chciałby już zostać umieszczony w celi wieloosobowej z uwagi na odczuwaną nudę, **jednakże też rozumie, że poprzez wielokrotne nadużywanie zaufania personelu OT [oddziału terapeutycznego – przyp. własny] wymaga szczególnych warunków kwaterowania**”.

Kolejną kwestią jest natomiast, że po zakończeniu odbywania kary umieszczenia w celi izolacyjnej mężczyzna nadal pozostawał w tej samej celi, przy czym po kilku dniach od zakończenia kary, w dniu rozpoczęcia wizytacji KMPT, zamontowano w tej celi brakujący sprzęt kwaterunkowy. Osadzony nadal jednak nie posiadał w niej wielu prywatnych rzeczy, które wskazywałyby, że cela traktowana jest jako mieszkalna monitorowana (ze względów bezpieczeństwa).

Poza dyrekcją jednostki czy psychologami wiedzę o funkcjonującym w zakładzie nieformalnym sposobie dyscyplinowania mieli także funkcjonariusze działu ochrony, którzy wizytowali cele w trakcie pobytu w niej osadzonych (w tym funkcjonariusze wydający i odbierający materace i pościel), funkcjonariusze nadzorujący wydawanie posiłków w tych dniach, oddziałowi pełniący w tym czasie służbę w oddziale, dowódcy zmiany, zastępcy dowódcy zmiany i inni funkcjonariusze nadzorujący obraz z kamer w jednostce.

⁴² Dz. U. z 2024 r. poz. 383 ze zm.

37. **Z uwagi na powyższe KMPT zwraca się o udzielenie informacji, czy do Dyrektora Zakładu Karnego w Koronowie lub Zastępców Dyrektora jednostki wpłynęła jakakolwiek notatka służbowa ze zgłoszeniem dotyczącym tej niezgodnej z prawem praktyki stosowanej w oddziale.**

38. Należy także podkreślić, że monitoring w jednostce przechowywany jest co do zasady przez około tydzień, w zależności od konkretnego rejestrującego urzędnika. Wizytujący nie mieli zatem możliwości zapoznania się z nagraniami z izb izolacyjnych z wcześniejszych dni. Otrzymywane w trakcie rozmów sygnały świadczyły jednak o tym, że udokumentowane w trakcie wizytacji przypadki nie były pierwszymi ani odosobnionymi, ale stanowiły przejawy utrwalonego systemu dyscyplinowania w jednostce. Delegacja KMPT otrzymywała m.in. sygnały, z których wynikało, że system dyscyplinowania polegający na odbieraniu materacy, koców i ubrań dolegliwy jest szczególnie zimą, a osadzeni zmuszeni byli wykonywać w celi ćwiczenia fizyczne, aby się rozgrzać, ponieważ nie mieli czym się okryć.

39. **Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur wzywa do natychmiastowego zaprzestania stosowania niezgodnej z prawem i poniżającej formy dyscyplinowania osadzonych przez pozbawianie ich w trakcie przebywania w celi wymaganego przepisami sprzętu kwaterunkowego i odzieży.**

40. **KMPT rekomenduje także przypomnienie funkcjonariuszom o obowiązku reagowania na obserwowane przez siebie naruszenia praw osadzonych i o możliwości dokonywania zgłoszeń wewnętrznych lub zgłoszeń zewnętrznych (w tym do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich) na podstawie ustawy z dnia 14 czerwca 2024 r. o ochronie sygnalistów⁴³.**

41. **Mając wzgląd na wagę ustaleń poczynionych w trakcie wizytacji, Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Bydgoszczy pilne przeprowadzenie kontroli Zakładu Karnego w Koronowie – w szczególności w zakresie stosowania środków przymusu bezpośredniego, częstotliwości i prawidłowości stosowania kar dyscyplinarnych w postaci umieszczenia w celi izolacyjnej oraz nieformalnego dyscyplinowania osadzonych – i poinformowanie KMPT o podjętych działaniach i wynikach kontroli.**

B. Bezpieczeństwo osadzonych

42. W czasie oglądu wizytujący zaobserwowali, że monitoringiem nie jest objęty obszar ciągu komunikacyjnego znajdujący się przy oddziale VIII pomiędzy

⁴³ Dz. U. poz. 928.

wejściem do oddziału, dyżurką funkcjonariuszy, niemonitorowanym pomieszczeniem do widzeń z adwokatem/radcą prawnym oraz pokojami wychowawcy i psychologa. Wyeliminowanie tzw. ciemnych punktów, tj. obszarów nieobjętych monitoringiem, jest istotne dla zwiększenia bezpieczeństwa w jednostce.

Nagranie z kamer monitoringu może stanowić kluczowy dowód w przypadku zastosowania przemocy pomiędzy samymi osadzonymi lub w przypadku ataku na funkcjonariusza Służby Więziennej. Nagranie wideo jest obiektywnym dowodem przebiegu zdarzenia w przypadku wysunięcia oskarżenia przez którąkolwiek ze stron oraz narzędziem kontrolowania prawidłowości realizowania obowiązków służbowych przez funkcjonariuszy.

43. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur rekomenduje zatem zainstalowanie kamer monitoringu wizyjnego w ciągu komunikacyjnym przy oddziale VIII, w rozmieszczeniu umożliwiającym obserwację wejść zarówno do oddziału, pokoi służbowych funkcjonariuszy, jak i niemonitorowanego pomieszczenia przeznaczonego do widzeń z adwokatem lub radcą prawnym.

44. W trakcie ponownej wizytacji Zakładu Karnego w Koronowie przeprowadzonej w dniach 25–26 lipca 2024 r. przedstawicielki KMPT zapoznawały się m.in. z bieżącym podglądem monitoringu wizyjnego i nagraniami zarejestrowanymi w jednostce w ostatnich dniach. W trakcie tych czynności dostrzeżono, że w jednej z cel monitorowanych przebywał mężczyzna z widocznym zasinieniem oka. Analiza nagrań z kamer rejestrujących wcześniejszy przebieg pobytu osadzonego w jednostce doprowadziła do ustalenia, że obrażenie powstało w trakcie pobytu w łaźni⁴⁴. Według oświadczenia osadzonego obrażenie powstało na skutek poślizgnięcia się, wykluczył on jednocześnie udział osób trzecich w zdarzeniu. Większość czynności podjętych w następstwie zdarzenia oceniona została przez przedstawicielki KMPT jako prawidłowe⁴⁵. W trakcie analizy zgromadzonej dokumentacji ustalono natomiast, że pomimo upływu czterech dni nie zabezpieczono monitoringu z miejsc, w których przebywał osadzony bezpośrednio przed oraz po zdarzeniu, które mogłyby być pomocne w przynajmniej częściowym ustaleniu okoliczności zdarzenia (samo miejsce, w którym powstało obrażenie, tj. łaźnia, nie jest

⁴⁴ Mężczyzna do łaźni wchodził bez obrażenia, natomiast opuszczał ją już z widocznym zaczerwienieniem oka.

⁴⁵ Mężczyzna został przebadany w ambulatorium, sporządzono dokumentację medyczną, natomiast skazany odmówił przewiezienia do szpitala, co potwierdził zarówno w książeczce zdrowia, jak i w odrębnym oświadczeniu. Pisemne oświadczenia dotyczące przebiegu zdarzenia złożyli także inni osadzeni korzystający w czasie zajścia z łaźni, a także funkcjonariusze pełniący służbę w tym czasie i miejscu. Mężczyzna umieszczony został w celi monitorowanej, a kolejnego dnia odbył rozmowę z psychologiem.

objęte monitoringiem). Stało się to dopiero po przekazaniu prośby o zabezpieczenie monitoringu przez przedstawicielki KMPT.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur pragnie podkreślić, że wszelkie dostępne dowody powinny być zabezpieczone niezwłocznie, gdyż opóźnienie tej czynności rodzi ryzyko ich utraty, choćby w przypadku awarii technicznej systemu przechowującego nagranie.

Warto także zaznaczyć, że zgodnie z orzecznictwem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka ciężar dowodowy w zakresie ustalenia okoliczności, w jakich doszło do powstania obrażeń u osoby pozbawionej wolności, spoczywa na organach władzy⁴⁶. Szczególna dysproporcja siły pomiędzy osobą pozbawioną wolności a aparatem państwa wymaga, aby to władze wykazały, jak doszło do obrażeń stwierdzonych u osoby opuszczającej miejsce zatrzymania. Jak wskazuje Trybunał, wyjaśnienia te muszą być „właściwe i przekonujące”⁴⁷. Monitoring odgrywa tu kluczową rolę.

45. Z uwagi na powyższe KMPT rekomenduje zobowiązanie funkcjonariuszy do niezwłocznego zabezpieczania wszelkich dostępnych materiałów mogących stanowić dowód w sprawie dotyczącej bezpieczeństwa w jednostce lub sposobu traktowania osób pozbawionych wolności.

C. Warunki bytowe

46. Warunki bytowe w jednostce były zróżnicowane. Osadzeni zakwaterowani byli w celach od dwu- do dziesięcioosobowych. W części cel warunki były poprawne, natomiast w części cel zaobserwowano znaczny poziom zniszczeń (ubytków w ścianach, glazurze czy armaturze). W jednej z wybranych losowo cel w kątku sanitarnym widoczne były znaczne ślady wilgoci, charakterystyczne ciemne ślady oraz odchodzącą farbę. Wilgoć sprzyjać może rozwijaniu się groźnych dla zdrowia i życia człowieka grzybów.

47. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur rekomenduje dokonanie przeglądu warunków panujących w celach mieszkalnych, usunięcie śladów wilgoci w kątkach sanitarnych, a także bieżące dokonywanie napraw w kolejnych wymagających tego celach mieszkalnych.

48. W ramach oglądu jednostki przedstawiciele KMPT zapoznali się także z warunkami, w jakich osadzeni przebywający w Zakładzie Karnym w Koronowie mogą realizować aktywność fizyczną. Place spacerowe zlokalizowane przy poszczególnych

⁴⁶ Zob. wyroki ETPC: z 27 czerwca 2000 r. w sprawie Salman przeciwko Turcji, skarga nr 21986/93; z 4 grudnia 1995 r. w sprawie Ribitsch przeciwko Austrii, skarga nr 42/1994/289/591.

⁴⁷ Zob. wyrok ETPC z 12 kwietnia 2007 r. w sprawie Dzwonkowski przeciwko Polsce, skarga nr 46702/99.

pawilonach były w znacznym stopniu zróżnicowane, w szczególności pod względem wielkości. Największe place spacerowe znajdowały się przy pawilonach A i B: cztery place spacerowe, boisko do gry w piłkę koszykową oraz boisko do gry w siatkówkę plażową. Pozytywnym aspektem było to, że jedna ze ścian zewnętrznych w każdym z nich wykonana była z siatki metalowej. Takie rozwiązanie zwiększa cyrkulację powietrza oraz umożliwia przynajmniej w minimalnym zakresie obserwację przestrzeni poza placem spacerowym. Najmniejsze natomiast były place spacerowe zlokalizowane przy Pawilonie E. Wszystkie te place otoczone były betonowymi ścianami. Opisana powyżej infrastruktura przynależy do oddziałów zamkniętych.

Przy oddziale półotwartym spacerowanie realizowane są na otwartym placu przed budynkiem oddziału. Jest to wyłożona kostką przestrzeń o powierzchni ponad 250 m², na której rozmieszczono stół do tenisa stołowego oraz dwie ławki. Plac okala wąski pas trawnika. W pawilonie, do którego przynależy plac, znajduje się cela przystosowana do potrzeb osoby poruszającej się przy pomocy wózka ortopedycznego. Dostęp do placu nie wymaga korzystania przez osobę z niepełnosprawnością z pomocy osób trzecich (zejście i wejście możliwe przy pomocy pochylni). Uwagę wizytujących zwrócił natomiast fakt, że na placu nie zamontowano zadaszania, które umożliwiłoby realizację spacerów także pomimo niekorzystnych warunków pogodowych. Obserwacja ta przedstawiona została kierownictwu jednostki w trakcie rozmowy podsumowującej wizytację.

Na kwestię zadaszania placów spacerowych zwracał uwagę CPT podczas wizyty w Polsce w 2017 r. Podkomitet wskazał wówczas, że jednostki powinny zapewniać osadzonym codzienne wykonywanie aktywności fizycznej na świeżym powietrzu w warunkach zapewniających ochronę przed niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi. W miarę możliwości place spacerowe powinny umożliwiać także horyzontalny widok na przestrzeń otaczającą plac⁴⁸.

49. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca zadaszanie części placu, na którym realizowane są spacerowanie dla oddziałów półotwartych (Pawilon D), w sposób umożliwiający korzystanie z zadaszanej przestrzeni osobie poruszającej się przy pomocy wózka ortopedycznego.

50. W trakcie oglądu wizytujący ustalili także, że jeden z placów spacerowych przynależących do oddziału terapeutycznego wyłączony był z użytku ze względu na znaczną korozję siatki zewnętrznej.

⁴⁸ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, p. 74.

51. **Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zwraca się o informację, czy siatka zewnętrzna na placu spacerowym została wymieniona i czy wszystkie place spacerowe są obecnie dostępne do użytku przez osadzonych.**

D. Kontakt ze światem zewnętrznym

52. Każdorazowo w trakcie wizytacji przedstawiciele KMPT zwracają uwagę na warunki, w jakich realizowane są widzenia.

W Zakładzie Karnym w Koronowie warunki panujące w salach przeznaczonych do realizacji widzeń ocenione zostały jako dobre. Jednocześnie, biorąc pod uwagę pojemność jednostki, liczba miejsc przeznaczona do jednoczesnego odbywania widzeń uznana została za niewystarczającą.

W głównej Sali, gdzie widzenia odbywają się pod nadzorem funkcjonariuszy, znajdowało się **10 stanowisk**. Ponadto w budynku znajdowało się także pomieszczenie przeznaczone do realizacji widzeń bez obecności funkcjonariusza (tj. nagrody, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 2 k.k.w.) oraz pomieszczenie do realizacji nagrody w postaci widzenia bez obecności funkcjonariusza w odrębnym pomieszczeniu (art. 138 § 1 pkt 3 k.k.w.). W pierwszym z wymienionych pomieszczeń, pomimo przestrzeni pozwalającej na ustawienie kilku stanowisk, znajdował się tylko jeden stolik.

Pozytywnym aspektem dostrzeżonym przez wizytujących było pomieszczenie do zabaw dla dzieci uczestniczących w widzeniach. W pomieszczeniu znajdowały się m.in. zjeżdżalnia, dziecięcy stolik z krzesłami, regał z książkami, gramy, puzzlami, zabawki oraz maskotki. Dostępny był także rzutnik FunFloor – Interaktywna podłoga, umożliwiający organizację interaktywnych zabaw ruchowych i quizów.

Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur każdorazowo zachęca do rozwijania infrastruktury sprzyjającej utrzymywaniu kontaktów ze światem zewnętrznym, w szczególności specyficznych potrzeb dzieci, dla których okoliczności widzenia w jednostce penitencjarnej mogą być potencjalnie traumatyczne. Jednostki penitencjarne powinny dokładać wszelkich starań, aby ułatwiać osobom odwiedzającym uczestnictwo w widzeniu z osobą pozbawioną wolności.

53. **Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca zwiększenie liczby stanowisk w pomieszczeniu, w którym realizowana jest nagroda, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 2 k.k.w.**

54. **Jednocześnie KMPT zwraca się o udzielenie informacji, ile w latach 2023–2024 udzielono w wizytowanej jednostce nagród, o których mowa w art. 138 § 1 pkt 2 i 3 k.k.w.**

55. W tym kontekście należy odnotować, że delegacja KMPT odebrała wiele sygnałów, w tym również od osób odwiedzających, że zarejestrowanie się na widzenie wiąże się ze znacznymi trudnościami, koniecznością podejmowania wielu prób oraz długim oczekiwaniem na uzyskanie widzenia. Z informacji dostępnych na stronie internetowej jednostki wynika, że rejestracja na widzenia odbywa się jedynie drogą telefoniczną i możliwa jest we wtorki (w godzinach 9:00–12:00) i w środy (w godzinach 14:00–15:00). Oznacza to, że wszystkie osoby zainteresowane widzeniem mogą podejmować próby zarejestrowania się jedynie w ciągu 4 godzin w całym tygodniu. Utrudnieniem jest także niewielka liczba stanowisk, przy których realizowane są widzenia, oraz fakt, że widzenia odbywają się tylko w czwartki i niedziele (z wyłączeniem świąt państwowych i kościelnych) w trzech turach: 8:00–10:00, 10:30–12:30, 13:00–15:00. Oznacza to, że przy maksymalnym wykorzystaniu stworzonych możliwości jednostka jest w stanie zorganizować 240 widzeń nadzorowanych w ciągu miesiąca. Wydajność w tym zakresie pozwala zatem na korzystanie z przysługujących uprawnień przez jedynie około 20% osadzonych⁴⁹.

Obserwacje poczynione w trakcie wizytacji innych jednostek penitencjarnych wskazują, że w wielu jednostkach widzenia organizowane są w turach kolejno co godzinę, a widzenia trwające dłużej niż 60 minut (będące wyjątkiem) realizowane są w ostatniej turze lub w jednej wyznaczonej, która trwa odpowiednio dłużej. Taka organizacja pozwala na przeprowadzenie większej liczby tur w podobnym przedziale czasowym niż w przypadku, gdy każda z tur rozpoczyna się co dwie godziny.

Ponadto widzenia nierzadko organizowane są także w dni ustawowo wolne od pracy, co w wizytowanej jednostce zostało wykluczone⁵⁰. Umożliwienie realizacji widzeń w tych dniach jest nie tylko szansą na wspólne przeżywanie świąt religijnych

⁴⁹ Przy obliczeniu przyjęto, że w jednostce przebywać może 500 skazanych, którym przysługują dwa widzenia w miesiącu (odbywający karę w zakładzie typu zamkniętego), oraz 60 skazanych, którym przysługują trzy widzenia w miesiącu (odbywający karę w zakładzie typu półotwartego). Wskazane liczby odpowiadają w przybliżeniu pojemności oddziałów zamkniętych i półotwartych funkcjonujących w jednostce.

⁵⁰ Zgodnie z informacją udostępnioną na stronie internetowej Zakładu Karnego w Płocku, widzenia dla osadzonych odbywają się przez cztery dni w tygodniu: w poniedziałki, wtorki, środy i niedziele oraz w następujące dni ustawowo wolne od pracy: drugi dzień Świąt Wielkanocnych; 3 maja – Święto Narodowe Konstytucji Trzeciego Maja; 11 listopada – Narodowe Święto Niepodległości; 26 grudnia – drugi dzień Świąt Bożego Narodzenia. Informacja dostępna na stronie internetowej: <https://www.sw.gov.pl/strona/dla-interesantow-zaklad-karny-w-plocku>. Zgodnie natomiast z informacją dostępną na stronie internetowej Zakładu Karnego w Nowym Wiśniczu widzenia dla skazanych odbywają się w dniach: poniedziałek, wtorek, środa, czwartek i niedzielę, a także święta i inne dni ustawowo wolne od pracy w godzinach od 08.00 do 15.00. Informacja dostępna na stronie internetowej: <https://www.sw.gov.pl/strona/dla-interesantow-zaklad-karny-w-nowym-wisniczu>.

i państwowych, lecz stanowi także ułatwienie dla większości osób, które z uwagi na pracę nie mogą korzystać z widzeń w dni robocze.

56. Biorąc pod uwagę powyższe, KMPT rekomenduje zwiększenie liczby tur, w jakich realizowane są widzenia w każdym z wyznaczonych dni, wprowadzenie możliwości realizacji widzeń także w wybrane dni ustawowo wolne od pracy, a także umożliwienie dokonywania rejestracji na widzenia w zwiększonym zakresie godzinowym oraz częściej niż dwa dni w tygodniu.

E. Brak dostosowania jednostki penitencjarnej do potrzeb osób z niepełnosprawnościami

57. W Zakładzie Karnym w Koronowie mogą przebywać skazani poruszający się przy pomocy wózka ortopedycznego odbywający karę pozbawienia wolności w oddziale półotwartym. W oddziale XII wyodrębniono jedną dwuosobową celę przystosowaną do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, o powierzchni przekraczającej 15 m². Warunki panujące w tej celi należy określić jako bardzo dobre, zapewniała ona wystarczającą przestrzeń manewrową, a ponadto do celi przynależała przestronna, wyremontowana łazienka z pozbawioną progów przestrzenią prysznicową oraz rozkładanym krzesłem i poręczą. Poręcze zainstalowane były także przy misce ustępowej oraz umywalce.

Ogląd budynku, w którym znajdowała się cela dla osób z niepełnosprawnością, a także przynależącego do niego terenu zewnętrznego prowadzi do wniosku, że realizacja uprawnień przysługujących skazanemu, z których korzystać może w ramach oddziału, odbywać się może bez konieczności pomocy osób trzecich.

58. W czasie wizytacji przedstawicielom KMPT udostępniono arkusz zawierający podsumowanie cel dostosowanych do potrzeb osób poruszających się przy pomocy wózka ortopedycznego. Informacja opracowana została w formie tabeli, w której należało oznaczyć m.in. obszary, w których brak jest możliwości korzystania przez osadzonego bez pomocy osób trzecich. W tym samym polu wskazano pouczenie, że należy wypełnić je znakiem „X” tylko w razie braku takiej możliwości. Pozostawienie pola wolnego oznacza, że osadzony ma zapewniony dostęp. Poniżej wskazano następujące obszary: łaźnia, widzenia, spacer, ambulatorium, kącik sanitarny i toaleta. Żadne z pól nie zostało oznaczone, a obok wskazano, że osadzonym zapewniono wszystkie niezbędne warunki.

Tymczasem, jak wynika z oglądu jednostki, osoba zakwaterowana w celi dostosowanej do potrzeb osób z niepełnosprawnością znajdującej się w oddziale XII może samodzielnie korzystać z łaźni oraz kącika sanitarnego i toalety (łazienka przynależy do celi mieszkalnej), a także ze spaceru (podjazd o prawidłowym

nachyleniu). Ze względu na bariery architektoniczne nie ma możliwości samodzielnego dotarcia do budynku, w którym realizowane są widzenia, ani do ambulatorium.

59. Ambulatorium w Zakładzie Karnym w Koronowie znajduje się na pierwszym piętrze pawilonu B (wejście do budynku wymaga pokonania schodów). W samym budynku nie ma windy, nie zamontowano także platformy przyschodowej (tzw. schodołazu). Po dotarciu na pierwsze piętro wejście do ambulatorium wymaga pokonania kolejnych pięciu schodów, a szerokość otworu drzwiowego wynosi 80 cm⁵¹. Dodatkowo część gabinetów lekarskich (m.in. gabinet stomatologiczny) znajduje się na niższym poziomie, do których dostęp ponownie wymaga pokonania pięciu schodów, a znaczna różnica poziomów pomiędzy przedsionkiem a jednym z gabinetów stwarza kolejną barierę dla osoby poruszającej się przy pomocy wózka ortopedycznego. Na terenie ambulatorium nie zastosowano żadnych rozwiązań niwelujących wskazane bariery architektoniczne.

60. KMPT każdorazowo przypomina, że o realnym dostosowaniu jednostki do potrzeb osób z niepełnosprawnościami mówić można jedynie wtedy, gdy osoba ta jest w stanie realizować przysługujące jej uprawnienia samodzielnie. Trzeba podkreślić, że **nie jest akceptowalne rozwiązanie – stosowane w części jednostek – polegające na pokonywaniu barier architektonicznych przy wsparciu innych osadzonych (np. wnoszenie osadzonego na wózku po schodach).**

Konieczność korzystania z pomocy współosadzonych stawia osadzonego w pozycji zależności względem innych, wywołuje dyskomfort i wzmacnia stereotypowe postrzeganie osób z niepełnosprawnościami. Taka praktyka może zniechęcać osadzonych do aktywności poza celą mieszkalną, sprzyjać napięciu między osadzonymi i prowokować konflikt. Ponadto już sama zależność od innych osób stanowi zagrożenie w środowisku penitencjarnym, a w konsekwencji może także prowadzić do poczucia poniżenia.

Europejski Trybunał Praw Człowieka wskazuje, że jeżeli władze decydują się przetrzymywać osobę niepełnosprawną w detencji, powinny zagwarantować jej takie warunki, jakie odpowiadają szczególnym potrzebom wynikającym z jej niepełnosprawności⁵².

⁵¹ Aby zapewnić dostosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, szerokość drzwi w świetle przejścia musi wynosić min. 90 cm. Zob. Monitoring traktowania więźniów z niepełnosprawnością fizyczną i sensoryczną. Raport z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur, str. 61; dostępny na stronie internetowej: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/monitoring-traktowania-wiezniow-z-niepelnosprawnoscia-fizyczna-i-sensoryczna-raport-z>.

⁵² Zob. wyrok ETPC z dnia 2 grudnia 2004 r. w sprawie Farbtuhs przeciwko Łotwie, skarga nr 4672/02; wyrok ETPC z dnia 10 lipca 2011 r. w sprawie Price przeciwko Wielkiej Brytanii, skarga nr 33394/96.

61. **Z uwagi na powyższe Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca Dyrektorowi Zakładu dokonanie przeglądu możliwości i potrzeb (w tym potrzeb finansowych) pod kątem dostosowania jednostki do potrzeb osadzonych z niepełnosprawnościami i przedłożenie wniosków Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w celu podjęcia odpowiednich działań modernizacyjnych⁵³.**

62. **W ocenie KMPT konieczne jest zniwelowanie barier architektonicznych w miejscach, z których korzystać mogą osadzeni, m.in. przez zakup i montaż platform przyschodowych (tzw. schodołazów) i platform podjazdowych.**

F. Prawo do informacji i mechanizm skargowy

63. W trakcie oglądu jednostki przedstawiciele KMPT każdorazowo zwracają uwagę na dostępność w oddziałach mieszkalnych danych teleadresowych urzędów i instytucji, do których osadzeni mogą zwrócić się ze skargą czy prośbą o pomoc. Na tablicach zawierających dane teleadresowe wymienionych wyżej podmiotów uwagę wizytujących zwrócił nieaktualny adres Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.

64. **Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur rekomenduje zaktualizowanie danych teleadresowych urzędów i instytucji wyeksponowanych w oddziałach mieszkalnych.**

65. Przedstawiciele KMPT ustalili także, że osadzeni w większości nie mieli wiedzy o istnieniu Biuletynu Informacji Publicznej, a w związku z tym również o przysługującym im dostępie do BIP. W trakcie oglądu dostęp do BIP udało się uzyskać tylko w dwóch pawilonach i po upływie dłuższego czasu. Funkcjonariusze pełniący służbę w oddziałach nie mieli wiedzy, jak uruchomić stanowiska, zatem przyjąć należy, że w przypadku sformułowania prośby przez osadzonych dostęp do BIP byłby co najmniej utrudniony. W części pawilonów dostęp do BIP realizowany był przez komputery stacjonarne, natomiast w pawilonach, gdzie nie uzyskano dostępu do BIP, przyczyną była najprawdopodobniej usterka tzw. infokiosków, służących wyłącznie do przeglądania stron dostępnych w ramach biuletynu. Członkowie delegacji KMPT uzyskali zapewnienie, że urządzenia te zostaną zastąpione komputerami stacjonarnymi, na których realizowane będą także rozmowy za pośrednictwem Skype.

⁵³ Przy modernizacji jednostki pod kątem osób z niepełnosprawnościami warto wziąć pod uwagę standardy dostępności wskazane w raporcie tematycznym KMPT odnoszącym się do traktowania więźniów z niepełnosprawnością fizyczną i sensoryczną. Zob. przywoływany wcześniej dokument: Monitoring traktowania więźniów z niepełnosprawnością fizyczną i sensoryczną. Raport z działalności Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur.

66. **Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur rekomenduje wyposażenie każdego z pawilonów w odpowiednią liczbę stanowisk do korzystania z Biuletynu Informacji Publicznej, proporcjonalnie do pojemności oddziałów.**

67. **KMPT zaleca także poinformowanie osadzonych o prawie do korzystania z Biuletynu Informacji Publicznej przez wyeksponowanie informacji w oddziałach mieszkalnych, cykliczne nadawanie komunikatu na ten temat przez radiowęzeł, a także informowanie przez wychowawców pełniących służbę w poszczególnych oddziałach.**

68. **Ponadto Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur rekomenduje przeszkolenie funkcjonariuszy w zakresie udzielania osadzonym dostępu do Biuletynu Informacji Publicznej.**

69. W trakcie wizytacji każdorazowo sprawdzana jest także dostępność urządzeń wspierających funkcjonariuszy w komunikacji z osobami nieposługującymi się językiem polskim. Funkcjonariusze działu ochrony pełniący służbę w oddziałach nie mieli wiedzy, czy jednostka posiada translatory i gdzie można je znaleźć. Niepokój przedstawicieli KMPT wzbudził także czas potrzebny do ustalenia miejsca przechowywania translatorów. Ostatecznie przedstawiciele KMPT otrzymali notatkę służbową, z której wynikało, że jednostka dysponuje trzema urządzeniami, z których dwa wykorzystywane są głównie przez dział ewidencji do wydawania korespondencji urzędowej EPO. Sprzęt przechowywany jest w dziale ewidencji. Po godzinach pracy administracji dostęp do szaf, w których przechowywane są urządzenia, ma dowódca zmiany.

Powyższe wskazuje jednoznacznie, że sprzęt wykorzystywany jest w zasadzie wyłącznie przez funkcjonariuszy działu ewidencji, a ponadto do celów innych niż tłumaczenie. Potwierdza to także inny fragment omawianej notatki służbowej: „Dotychczas nie odnotowano potrzeby wykorzystania sprzętu w formie tłumacza przez inne osoby niż funkcjonariusze działu ewidencji”.

Z innego oświadczenia wynikało ponadto, że „każdy wychowawca i psycholog działu penitencjarnego wyposażony jest w komputer z dostępem do Internetu umożliwiając korzystanie z translatora dostarczanego przez firmę Google. W przypadku braku mikrofonu w komputerze biurowym dział inżynierii i łączności ma możliwość dostarczenia mikrofonu będącego na wyposażeniu jednostki”. W oświadczeniu ponownie wskazano także, że w okresie od 1 stycznia do dnia wizytacji nie było potrzeby korzystania z powyższego narzędzia.

Cytowane oświadczenia odnoszące się do braku potrzeby korzystania z tłumaczy elektronicznych mogłyby zostać uznane za usprawiedliwione, gdyby dotychczas w jednostce nigdy (w odniesieniu do pierwszego oświadczenia) lub we

wskazywanym okresie (zgodnie z drugim oświadczeniem) w jednostce nie przebywała żadna osoba nieposługująca się językiem polskim w stopniu przynajmniej komunikatywnym. Co istotne, stopień znajomości języka polskiego należałoby pozytywnie ocenić w odniesieniu do każdego z obszarów, jaki może okazać się istotny w trakcie pobytu w zakładzie karnym (np. objaśnienie zagadnień prawnych dotyczących przysługujących osadzonemu uprawnień lub słownictwo medyczne w przypadku konieczności przeprowadzenia konsultacji lekarskiej).

Niezależnie od powyższego, jednostka musi być przygotowana na przyjęcie osoby nieposługującej się językiem polskim, której należy zapewnić realizację wszystkich uprawnień, w tym prawa do informacji, na poziomie równym jak osobom posługującym się językiem polskim. Możliwość zapewnienia tłumaczenia nie powinna być utrudniona (choćby przez angażowanie większej liczby funkcjonariuszy czy oczekiwanie na znalezienie lub podłączenie wymaganego sprzętu). Przenośny translator dostępny w oddziale mieszkalnym jest urządzeniem, które może być wykorzystywane w każdym miejscu, gdzie zaistnieje taka potrzeba, np. w celi w trakcie porannego lub wieczornego apelu.

Warto odnieść się w tym miejscu do Europejskich Reguł Więziennych, zgodnie z którymi w momencie przyjęcia i tak często, jak jest to potrzebne, również później, wszyscy więźniowie mają być informowani pisemnie i ustnie w języku, który rozumieją, o przepisach regulujących dyscyplinę więzienną oraz o ich prawach i obowiązkach w zakładzie karnym (reguła 30.1); więźniowie mają prawo do posiadania pisemnej wersji przekazanych im informacji (reguła 30.2)⁵⁴.

Nie jest akceptowalne stosowane niekiedy rozwiązanie, polegające na występowaniu w roli tłumacza innych osadzonych. Po pierwsze, w takim przypadku nie ma pewności co do jakości realizowanego tłumaczenia, co prowadzić może do nieporozumień i negatywnych konsekwencji dla skazanego. Po drugie, konieczność korzystania z pomocy współosadzonych może prowadzić do powstania pozycji zależności, która stwarza dla osadzonego szczególne niebezpieczeństwo. Bezwzględnie wykluczyć należy dopuszczanie do udziału w roli tłumacza innych osadzonych w czynnościach związanych ze świadczeniami medycznymi (z wyjątkiem nagłych przypadków zagrożenia życia, gdy inne rozwiązanie nie jest dostępne) oraz wpływającymi na sytuację prawną osadzonego.

70. Z uwagi na powyższe Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur rekomenduje zakup urządzeń pozwalających na komunikację z osobami

⁵⁴ Zob. Zalecenia Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, przyjęte przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów.

nieporozumiewającymi się w języku polskim, w liczbie zapewniającej dostępność przynajmniej jednego urzędnika w każdym oddziale mieszkalnym, niezależnie od potrzeb administracji zakładu.

71. KMPT zaleca ponadto przeszkolenie funkcjonariuszy (w szczególności działu ochrony i penitencjarnego) z używania translatorów i polecenie im stosowania ich w każdym przypadku porozumiewania się z osadzonym nieposługującym się językiem polskim w stopniu komunikatywnym.

G. Personel

72. Przedstawiciele KMPT w trakcie wizytacji pozyskali informację, że około połowa funkcjonariuszy pełniących służbę w jednostce posiadała doświadczenie nieprzekraczające pięciu lat służby. Podobny trend w różnym stopniu dostrzegalny jest przez Krajowy Mechanizm także w innych jednostkach w kraju.

W toku analizy dokumentacji ustalono, że w wizytowanej jednostce niektórzy funkcjonariusze w czasie wizytacji mieli status pełniących obowiązki (dalej: p.o.) osób na danym stanowisku. W korpusie podoficerskim 9 funkcjonariuszy pełniło służbę na stanowisku p.o. oddziałowego, w korpusie chorążych jedna osoba pełniła wówczas służbę na stanowisku p.o. zastępcy dowódcy zmiany. Także funkcjonariuszka zajmująca stanowisko kierownika oddziału terapeutycznego miała status pełniącej obowiązki.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 stycznia 2023 r. w sprawie stanowisk służbowych oraz stopni funkcjonariuszy Służby Więziennej⁵⁵ reguluje m.in. staż służby, rodzaj wykształcenia czy szkolenia specjalistycznego lub zawodowego wymagane do zajmowania poszczególnych stanowisk. Przepisy te nie przewidują natomiast wykonywania obowiązków jako „pełniący obowiązki”. W praktyce zakres odpowiedzialności takiej osoby nie różni się od zakresu obowiązków przewidzianego dla właściwego stanowiska. Niespełnienie wymogów wskazanych w przepisach może rodzić zagrożenie dla bezpieczeństwa skazanych, a także samych funkcjonariuszy.

73. Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zwraca się o udzielenie informacji, czy osoby, o których mowa, posiadają kwalifikacje odpowiednie dla stanowisk: oddziałowego, zastępcy dowódcy zmiany czy kierownika działu terapeutycznego i jaka jest przyczyna utworzenia stanowisk takich jak „p.o. oddziałowego”, „p.o. zastępcy dowódcy zmiany” czy „p.o. kierownika oddziału terapeutycznego”.

⁵⁵ Dz. U. poz. 138.

74. Krajowy Mechanizm z niepokojem zauważa, że zakres szkoleń organizowanych w Zakładzie Karnym w Koronowie w latach 2023–2024 (do dnia wizytacji) w zdecydowanej większości dotyczył jedynie wykonywania podstawowych obowiązków związanych z pełnieniem służby w jednostce penitencjarnej⁵⁶.

W omawianym okresie półtora roku za szkolenia ponadpodstawowe uznać można poniższe szkolenia, w których w skali jednostki uczestniczyło łącznie **16 osób**:

- Studia podyplomowe z zakresu penitencjarystyki: 6 osób;
- Szkolenie: „Zjawisko społecznej dysfunkcji jednostki i grupy generowane poprzez kontakty ze środkami zmieniającymi świadomość”: 3 osoby;
- Sesje superwizyjne psychologów działów penitencjarnych: 2 osoby;
- Szkolenie dla personelu oddziałów terapeutycznych dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo „Wiosenna szkoła terapeutyczna”: 1 osoba;
- Cykl szkoleń centralnych pn. Pogłębiony System Oceny Ryzyka Recydywy: 2 osoby.
- Szkolenie specjalistyczne z zakresu projektowania twórczych oddziaływań resocjalizacyjnych z wykorzystaniem zasobów bibliotecznych: 1 osoba;
- „Mediacje po wyroku”: 1 osoba.

W analizowanym okresie nie prowadzono dla funkcjonariuszy i pracowników szkoleń związanych np. z prewencją tortur, niehumanitarnego i poniżającego traktowania albo karania, przeciwdziałaniem dyskryminacji, deeskalacją konfliktów, zapobieganiem nadużyć na tle seksualnym czy szczególnych potrzeb osadzonych LGBTQ+. Na temat szkoleń personelu regularnie wypowiadają się SPT⁵⁷ oraz CPT⁵⁸.

⁵⁶ Kurs przygotowawczy: 68 osób;

Szkolenie zawodowe przygotowujące do zajmowania stanowiska w korpusie podoficerskim SW: 29 os.;

Szkolenie zawodowe przygotowujące do zajmowania stanowiska w korpusie chorążych SW: 7 os.;

Szkolenie specjalistyczne oddziałowych działów ochrony: 14 os.;

Kurs dowódców zmiany działu ochrony: 3 os.;

Szkolenie specjalistyczne kierowników działu ochrony: 1 os.;

Kurs obrony organizowany przez Ministra Obrony Narodowej: 2 os.;

Kurs specjalistyczny dla funkcjonariuszy i pracowników SW realizujących w jednostkach podstawowych zadania z zakresu zatrudnienia osób pozbawionych wolności: 1 os.;

⁵⁷ Szkolenia powinny obejmować funkcjonariuszy na wszystkich poziomach, mieć charakter prewencyjny i być ukierunkowane na ochronę praw człowieka oraz zapobieganie torturom i innemu okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu. Zob. Raport SPT z wizyty w Meksyku, CAT/OP/MEX/1, p. 95.

⁵⁸ CPT podkreśla znaczenie komunikacji interpersonalnej i rozwoju odpowiednich relacji na linii funkcjonariusz–osadzony. W ocenie CPT posiadanie odpowiednich umiejętności w tym zakresie może doprowadzić do zmniejszenia napięć w zakładzie karnym i rozładowania sytuacji, które mogłyby przekształcić się w przemoc, oraz zwiększyć kontrolę i bezpieczeństwo. W rezultacie praca personelu penitencjarnego może być znacznie bardziej satysfakcjonująca. Zob. Jedenasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2001)16, p. 26; Drugi Raport Generalny, CPT/Inf (92) 3, p. 60.

75. **Krajowy Mechanizm rekomenduje, by do programów szkoleniowych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych cyklicznie włączać zagadnienia związane z: międzynarodowymi standardami praw człowieka i prewencją tortur (w tym standardami i zaleceniami SPT i CPT), zakazem dyskryminacji (m.in. ze względu na niepełnosprawność, wiek, orientację psychoseksualną i tożsamość płciową, pochodzenie), komunikacją interpersonalną i deeskalacją napięcia w sytuacjach konfliktowych, sposobami radzenia sobie ze stresem, przeciwdziałaniem wypaleniu zawodowemu, postępowaniem z osobami wymagającymi szczególnego nadzoru i pracy z grupami wrażliwymi (np. z osobami starszymi, z niepełnosprawnościami, nie w pełni sprawnymi ruchowo, osobami z zaburzeniami psychicznymi, somatycznie chorymi, osobami ze społeczności LGBT+), wczesnym wykrywaniem symptomów przemocy, praktycznym wykorzystywaniem Protokołu stambulskiego, pracy z traumą i ofiarami przemocy.**

76. W wizytowanej jednostce superwizją są objęci co do zasady jedynie psychologowie. Wizytujący ustalili jednak, że zdarzają się przypadki, w których w superwizji personelu działu terapeutycznego uczestniczy funkcjonariusz działu ochrony, co należy uznać za niedopuszczalne.

Objęcie funkcjonariuszy działu ochrony jest co do zasady praktyką zalecaną przez KMPT, należy jednak podkreślić, że **superwizja dla funkcjonariuszy działu ochrony powinna być prowadzona odrębnie**. Jest to konieczne nie tylko z uwagi na różnice pomiędzy zadaniami wykonywanymi przez psychologów oraz funkcjonariuszy działu ochrony, ale przede wszystkim z uwagi na tajemnicę zawodową, jaką związani są psychologowie. Superwizja stanowić ma m.in. forum omówienia trudnych przypadków, z jakimi do czynienia mają funkcjonariusze, a to na ogół nie jest możliwe bez ujawnienia wrażliwych informacji, do których inne niepowołane osoby (m.in. funkcjonariusze ochrony) nie powinny mieć dostępu.

77. KMPT stoi na stanowisku, że superwizją powinni być objęci wszyscy funkcjonariusze pracujący bezpośrednio ze skazanymi, z uwagi na stopień i częstotliwość narażenia na stres i emocjonalnie wymagające sytuacje, w tym choćby potencjalne zagrożenie życia. Odpowiednio prowadzona superwizja daje pracownikom możliwość przeanalizowania i wypowiedzenia swoich lęków, wątpliwości i frustracji, co jest warunkiem koniecznym dla długoterminowego i efektywnego świadczenia pracy w jednostce, jaką jest zakład karny. Brak objęcia pracowników wsparciem psychologa, szczególnie w formie superwizji indywidualnych oraz grupowych, może spowodować szybsze wypalenie zawodowe, a w konsekwencji negatywnie wpłynąć na funkcjonowanie Zakładu. Stworzenie w ramach spotkań

z terapeutą przestrzeni dla wymiany myśli, poglądów oraz wątpliwości przyczynia się istotnie do rozładowania napięć powstałych w trakcie wykonywania obowiązków zawodowych oraz wzmacnia samych pracowników.

78. KMPT rekomenduje rozważenie objęcia funkcjonariuszy ochrony oraz wychowawców odrębnymi sesjami superwizyjnymi, prowadzonymi przez zewnętrznego eksperta.

VI. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

a) Dyrektorowi Zakładu Karnego w Koronowie:

1. zaprzestanie stosowania niezgodnej z prawem i poniżającej formy dyscyplinowania osadzonych przez pozbawianie ich w trakcie przebywania w celi wymaganego przepisami sprzętu kwaterunkowego i odzieży;
2. podjęcie pilnych działań mających na celu rozpoznanie problemu występowania przemocy fizycznej w poszczególnych oddziałach mieszkalnych oraz wyeliminowanie stosowania przemocy w jednostce;
3. przypomnienie funkcjonariuszom o obowiązku reagowania na obserwowane przez siebie naruszenia praw osadzonych i możliwości dokonywania zgłoszeń wewnętrznych lub zgłoszeń zewnętrznych (w tym do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich) na podstawie ustawy z dnia 14 czerwca 2024 r. o ochronie sygnalistów;
4. zainstalowanie kamer monitoringu wizyjnego w ciągu komunikacyjnym przy oddziale VIII, w rozmieszczeniu umożliwiającym obserwację wejść zarówno do oddziału, pokoi służbowych funkcjonariuszy, jak i niemonitorowanego pomieszczenia przeznaczonego do widzeń z adwokatem lub radcą prawnym;
5. zobowiązanie funkcjonariuszy do niezwłocznego zabezpieczania wszelkich dostępnych materiałów mogących stanowić dowód w sprawie dotyczącej bezpieczeństwa w jednostce lub sposobu traktowania osób pozbawionych wolności;
6. zapewnienie, by świadczenia zdrowotne były udzielane osadzonym co do zasady bez obecności funkcjonariuszy, oraz dopuszczenie tej obecności jedynie na wniosek osoby udzielającej świadczenia zdrowotnego;

7. poinstruowanie osób udzielających świadczeń medycznych w jednostce o konieczności wpisywania informacji w dokumentacji medycznej w sposób czytelny;
8. przypomnienie funkcjonariuszom o niedopuszczalności ingerowania w przebieg konsultacji lekarskiej w zakresie niezwiązanym bezpośrednio z zapewnieniem bezpieczeństwa jej uczestnikom;
9. dokonanie przeglądu warunków panujących w celach mieszkalnych, usunięcie śladów wilgoci w kąciakach sanitarnych, a także bieżące dokonywanie napraw w kolejnych wymagających tego celach mieszkalnych;
10. zamontowanie umywalek w zabudowanych kąciakach sanitarnych;
11. zadaszenie części placu, na którym realizowane są spacery dla oddziałów półotwartych (Pawilon D), w sposób umożliwiający korzystanie z zadaszonej przestrzeni osobie poruszającej się przy pomocy wózka ortopedycznego;
12. zwiększenie liczby stanowisk w pomieszczeniu, w którym realizowana jest nagroda, o której mowa w art. 138 § 1 pkt 2 k.k.w.;
13. zwiększenie liczby tur, w jakich realizowane są widzenia w każdym z wyznaczonych dni;
14. wprowadzenie możliwości realizacji widzeń także w wybrane dni ustawowo wolne od pracy;
15. umożliwienie dokonywania rejestracji na widzenia w zwiększonym zakresie godzinowym oraz częściej niż dwa dni w tygodniu;
16. dokonanie przeglądu możliwości i potrzeb (w tym potrzeb finansowych) pod kątem dostosowania jednostki do potrzeb osadzonych z niepełnosprawnościami i przedłożenie wniosków Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w celu podjęcia odpowiednich działań modernizacyjnych;
17. zniwelowanie barier architektonicznych w miejscach, z których korzystać mogą osadzeni, m.in. przez zakup i montaż platform przyschodowych (tzw. schodołazów) i platform podjazdowych;
18. zaktualizowanie danych teleadresowych urzędów i instytucji wyeksponowanych w oddziałach mieszkalnych;

19. wyposażenie każdego z pawilonów w odpowiednią liczbę stanowisk przeznaczonych do korzystania z Biuletynu Informacji Publicznej, proporcjonalnie do pojemności oddziałów;
20. poinformowanie osadzonych o prawie do korzystania z Biuletynu Informacji Publicznej przez wyeksponowanie informacji w oddziałach mieszkalnych, cykliczne nadawanie komunikatu na ten temat przez radiowęzeł, a także informowanie przez wychowawców pełniących służbę w poszczególnych oddziałach;
21. przeszkolenie funkcjonariuszy w zakresie udzielania osadzonym dostępu do Biuletynu Informacji Publicznej;
22. zakup urządzeń pozwalających na komunikację z osobami nieporozumiewającymi się w języku polskim, w liczbie zapewniającej dostępność przynajmniej jednego urządzenia w każdym oddziale mieszkalnym, niezależnie od potrzeb administracji zakładu;
23. przeszkolenie funkcjonariuszy (w szczególności działu ochrony i penitencjarnego) z używania translatorów i polecenie im stosowania ich w każdym przypadku porozumiewania się z osadzonym nieposługującym się językiem polskim w stopniu komunikatywnym;
24. włączenie do programów szkoleniowych zagadnień wskazanych w pkt 75 raportu;
25. objęcie funkcjonariuszy ochrony oraz wychowawców odrębnymi sesjami superwizyjnymi, prowadzonymi przez zewnętrznego eksperta.

b) Dyrektorowi Okręgowemu Służby Więziennej w Bydgoszczy:

1. przeprowadzenie pilnej kontroli Zakładu Karnego w Koronowie, w szczególności w zakresie stosowania środków przymusu bezpośredniego, częstotliwości i prawidłowości stosowania kar dyscyplinarnych w postaci umieszczenia w celi izolacyjnej oraz nieformalnego dyscyplinowania osadzonych, i poinformowanie KMPT o podjętych działaniach i wynikach kontroli;
2. zapewnienie Dyrektorowi Zakładu Karnego w Koronowie środków finansowych na realizację tych spośród powyższych zaleceń, które wymagają nakładów finansowych.

VII. Informacje dodatkowe

Na podstawie art. 20 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zwraca się do Dyrektora Zakładu Karnego w Koronowie o udzielenie informacji, o których mowa w pkt 37, 41, 51, 54 oraz 73 raportu.

Opracowała: Magdalena Laskowska

Za Zespół podpisuje:

Rafał Kulas

Dyrektor Zespołu

/-wydano i podpisano elektronicznie/